

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Фесенко Н. С.,

*к. держ. упр., доц., доцент кафедри креативної педагогіки та інтелектуальної власності,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків*

Досліджено процес еволюції законодавчого забезпечення прав інтелектуальної власності у світі. Проаналізовано етапи побудови системи міжнародного права у сфері захисту продуктів інтелектуального сектору, починаючи з появи перших конвенцій і закінчуючи оцінкою діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності та Міжнародного Альянсу інтелектуальної власності. Доведено необхідність узгодження відповідних норм законів України із Бюджетним кодексом, імплементацію нормативно-правових стандартів ЄС у національне законодавство та внесення відповідних змін та доповнень до спеціальних законів у галузі захисту інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, правове забезпечення, конвенція, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Міжнародний Альянс інтелектуальної власності, міжнародне право, національна стратегія в сфері інтелектуальної власності.

Fesenko N. S.,

PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of Creative Pedagogics and Intellectual Property Department, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy, Kharkiv

FOREIGN EXPERIENCE OF PROVIDING STATE PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY

The paper describes the evolution of the legal support for intellectual property rights throughout the world. Stages of building a system of international law protecting intellectual sector products were analyzed, from the first conventions to evaluation of activities of the World Intellectual Property Organization and the International Intellectual Property Alliance. The need to harmonize the relevant laws of Ukraine with its Budget Code, to implement the EU regulatory standards in the national legislation, and to make amendments to special laws in the field of intellectual property protection has been justified.

Key words: intellectual property, legal providing, convention, the World Intellectual Property Organization, International Intellectual Property Alliance, international law, national strategy in the field of intellectual property.

Постановка проблеми. Престиж та вага сучасних держав у світі підтримуються завдяки рівню розвитку наукової та творчої сфер. Не аби яку роль в економічному зростанні народів відіграє інтелектуальний потенціал нації. З'явилася нова модель успішного економічного розвитку, яка базується на трьох факторах: довгостроковому прогнозуванні, оптимізації процесу досягнення цілей та стимулюванні інтелектуального капіталу. Інтелект стали відносити до національного багатства. Інтелектуальна власність як загальнолюдський доробок та продукт розумової праці наших сучасників у всіх сферах життя перетворюється на найважливішу складову наукоємної моделі розвитку економічного сектора. Термін "інтелектуальна власність" направляє нас до зводу правових доктрин, які регулюють використання різних видів ідей і товарних знаків. Економічна та культурна вага цих правил останнім часом стрімко зростає, тому що інтелектуальний капітал, як і інші види капіталу, потребує правового захисту в ринковій економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки сучасних технологій та їх розробників, захист продуктів розумової діяльності громадян стає все більш нагальним в нашій країні. Фахівці досліджують проблеми вдосконалення процесу гармонізації законодавства України із нормативним забезпеченням сфери інтелектуальної власності Європейського Союзу та світу, узагальнюючи недоліки та слабкі місця правового механізму забезпечення державною захисту інтелектуальної власності. І. Грицяк, Н. Гнидюк, І. Демченко, Ю. Капіца, У. Коберник, Л. Комзюк, А. Лимар у своїх працях виявляють кращі іноземні досвідки у цій області та пропонують окремі інструменти впровадження закордонного досвіду.

Стан функціонування сфери інтелектуальної діяльності досліджують О. Брежнєва-Єрмоленко, В. Вірченко, Б. Маліцький, О. Овечкіна, С. Олійнічук, Т. Павленко, Г. Полежаєва, С. Поляков, Т. Радзівська, Л. Тараріна, А. Українець, П. Шиян. Однак проблема охорони та захисту права інтелектуальної власності в Україні ще не має достатнього теоретичного підґрунтя та залишається без комплексного механізму методів її розв'язання.

Метою статті є аналіз нормативного забезпечення права інтелектуальної власності на міжнародному рівні та в Україні, з'ясування стану реалізації повноважень щодо ефективного захисту інноваційної діяльності, а також виділення пріоритетних напрямів розвитку законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальну власність (ІВ) можна визначити як законодавчо забезпечені права на продукт розумової діяльності людини або групи людей у промисловій, виробничій, науково-дослідницькій, художній, мистецькій та інших галузях. Законодавче забезпечення прав на інноваційні винаходи, художньо-мистецькі твори, виробничі удосконалення базується на нормативно закріплених можливостях кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної активності.

Права на продукти інтелектуальної власності є нематеріальною цінністю, вони закріплюються за творцями і можуть використовуватися іншими особами за умови погодження.

Поняття інтелектуальної власності з'явилося у правовому полі лише наприкінці XIX ст., коли було прийнято Паризьку конвенцію щодо охорони промислової власності (1883 р.), Бернську конвенцію з охорони літературних і художніх творів (1886 р.) та Мадридську угоду про міжнародну реєстрацію знаків (1891 р.). В епоху науково-технічного прогресу розширювався ареал об'єктів, що потребували законодавчого захисту інтелектуальної власності.

У XX ст. конвенції, угоди, договори щодо правової охорони продуктів творчої діяльності не мали однакових підходів, тлумачень та засобів реалізації. Це зумовлювало появу нових форм міжнародно-правової охорони.

Як зазначає В. Валле, до недавнього часу держави самостійно визначали стандарти захисту прав інтелектуальної власності. В умовах глобалізації підходи до розробки національних законів змінилися. Сьогодні країни центру, прагнучи імплементувати ефективний захист прав для забезпечення інтересів національних економік, ініціюють підвищення міжнародного рівня охорони прав інтелектуальної власності [1]. Автор доводить, що вони нав'язують країнам периферії високі стандарти через застосування різноманітних заходів впливу і санкцій щодо останніх. Тому у процесі розбудови національного законодавства країни сьогодні змушені запроваджувати міжнародні стандарти захисту прав інтелектуальної власності.

Система міжнародних відносин, що склалася у світі в галузі охорони інтелектуальної власності, об'єднана в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), створеної у 1967 р. ВОІВ була заявлена як спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, до функцій якої віднесено розробку нових міжнародних угод і проектів з гармонізації національних законодавств; забезпечення міжнародної реєстрації ряду об'єктів інтелектуальної власності; збір і розповсюдження технічної, наукової та іншої інформації. На сьогодні в ній перебуває 155 держав [5].

У Стокгольмській конвенції 1967 р. було зазначено приналежність до інтелектуальної власності права на літературні, художні твори, наукові досягнення, винаходи, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування, комерційні позначення та інші права, які пов'язані з інноваційною діяльністю у різних суспільних сферах [4].

Дослідники міжнародного законодавчого поля, яке забезпечує протекціоністські заходи у галузі права інтелектуальної діяльності, стверджують, що в сучасному світі США виступають головним ідеологом та втілювачем глобалізаційного процесу [6]. Тому це природним чином призвело до прийняття ними на себе ролі ініціатора уніфікації законодавства у сфері охорони інтелектуальної власності, покликаного захищати права американського виробника, насамперед у сфері високих технологій.

Міжнародний Альянс інтелектуальної власності (International Intellectual Property Alliance, ІПА) оцінює інтелектуальну власність як найприбутковіший сектор американської економіки. У 2013 р. додана вартість основних галузей авторського права до ВВП США сягнула понад 1,1 трильйона дол. (1,126.59 млрд дол.), що становить 6,71 % вартості всієї економіки США. Сумарні галузі авторського права дали працевлаштування понад 11,2 млн працівникам у 2013 р., що становить 8,26 % усієї зайнятості США [9]. Тому, як зазначає В. Потехіна, піратство на ринку інтелектуальної власності позначається на економіці США втратою сотень тисяч робочих місць та зниженням доходів від податків до бюджету. Передусім, Сполучені Штати розцінюють недостатній рівень охорони прав інтелектуальної власності як перешкоду для США у розвитку економічних відносин [6].

В. Валле наводить як свідчення підвищення глобального рівня охорони прав інтелектуальної власності збільшення строку дії авторського права. У своїх працях, присвячених вивченню питань відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, вона зазначає, що відповідно до Бернської конвенції, строк дії авторського права до 1993 р. становив життя автора та 50 років після його смерті. За ініціативою урядів США і країн ЄС він був продовжений до 70 років. У 1993 р. ухвалена Директива ЄС про гармонізацію строку дії авторського права. (Втім, Франція та Німеччина застосовували 70-річний строк дії ще до її ухвалення). У відповідь на Європейську Директиву у 1998 р. Конгрес США прийняв Закон про продовження строку дії авторського права Сонні Боно (Sonny Bono Copyright Term Extension Act) [1].

Г. Римарчук, досліджуючи правову базу регулювання у сфері забезпечення прав громадян на об'єкти інтелектуальної власності, виявила, що останнім часом європейська спільнота дуже активно розробляє питання забезпечення прав громадян на продукти інтелектуальної власності, можливість створення та вільного використання об'єктів творчої діяльності [2]. Автор стверджує, що система права Європейського Союзу передбачає існування зони вільної торгівлі та руху товарів, послуг, капіталу й робочої сили. Унаслідок виникнення єдиного внутрішнього ринку необхідною стала підтримка та заохочення держав-учасниць до співпраці в цій сфері й відпо-

відне врегулювання деяких аспектів інтелектуальної власності як, наприклад, введення понять торгової марки та промислового зразка європейського співтовариства (Community Trade Mark and Design), визнання прав на винаходи й корисні моделі (European Patent) у рамках ЄС за єдиною процедурою, побудова системи законодавства ЄС, що регулює порядок створення та використання тих самих об'єктів. Натомість захист правовласників та міри юридичної відповідальності за передбачені нормами права юридичні проступки залишаються в юрисдикції кожної держави окремо [Там само].

Слід відмітити, що в українському законодавстві не існує чіткого механізму захисту прав інтелектуальної власності. Серед науковців точаться дискусії навіть з питань розрізнення понять “захист інтелектуальної власності” та “охорона інтелектуальної власності”. Т. Ромат пропонує вважати, що захист прав пов'язується передусім із відновленням порушених прав інтелектуальної власності, а також із запобіганням їх порушенням. При цьому захист інтелектуальної власності вона розглядає у трьох площинах як:

- відповідне право особи, що виникає разом із отриманням прав інтелектуальної власності та зумовлює необхідність дотримання такого права іншими особами;
- об'єктивно необхідну діяльність, що може здійснюватися за допомогою юрисдикційних та неюрисдикційних засобів;
- функцію державного управління, що передбачає, крім безпосередньо здійснюваних державними органами дій і заходів із захисту інтелектуальної власності, забезпечення умов для захисту інтелектуальної власності самими суб'єктами цих відносин [7].

Науковці зазначають, що за весь час становлення права інтелектуальної власності в Україні пропонувалися різноманітні проекти, розроблялися національні й міжнародні нормативно-правові акти, вводилися і скасовувалися системи реєстрації наукових відкриттів, проте проблема так і залишається відкритою. Як стверджує І. Беззуб, в Україні не приділяють достатньої уваги інноваційним винаходам, що призводить до втрати інтелектуального потенціалу держави [3]. Законодавство України у сфері інтелектуальної власності автор об'єднав у сім законів про сферу промислової власності, три закони з авторського права й суміжних прав і 60 міжнародних договорів й угод, що ратифіковані Верховною Радою України. І рекомендує першочергову увагу приділити розробленню всеосяжної національної стратегії в галузі інтелектуальної власності – стратегії, яка б визначала необхідні правові реформи, окреслювала обов'язки щодо впровадження необхідних змін, а також розподіляла б ресурси, достатні для забезпечення ефективного правозастосування [3].

Ю. Якубівська вважає ефективне державне управління інтелектуальною власністю неможливим без встановлення кваліфікованої правової бази у даній сфері, яка б узгоджувалася з міжнародними стандартами та не викликала правових колізій в системі національного законодавства. Серед її пропозицій виділимо такі:

- привести у відповідність із Бюджетним кодексом України відповідні норми законів України: “Про охорону прав на зазначення походження товарів” (ст. 26), “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” (ст. 36), “Про охорону прав на промислові зразки” (ст. 28), “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг” (ст. 23), “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем” (ст. 23) у питаннях зарахування коштів, отриманих в процесі охорони об'єктів інтелектуальної власності до спеціального рахунку Державного бюджету України. Адже на даний час ці кошти перераховуються на рахунки підприємства “Укрпатент”, що унеможливує використання їх

за цільовим призначенням – для охорони об’єктів інтелектуальної власності, забезпечення фінансування відповідних проєктів тощо. Крім того, такий перерахунок є порушенням чинного законодавства України;

– здійснити імплементацію нормативно-правових стандартів ЄС у національне законодавство з метою формування узгодженості національного нормативно-правового поля з міжнародною базою;

– внести відповідні зміни та доповнення до спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності з метою їх узгодженості із загальною національною нормативно-правовою базою. Такий крок унеможливить появу правових колізій та, відповідно, виникнення конфліктів у сфері інтелектуальної власності [8].

Висновки. Правовий супровід інтелектуальної діяльності та захист прав творчої особистості або винахідника у міжнародному законодавстві достатньо широко представлений та чітко структурований. Процес удосконалення нормативної бази зазначеної сфери розпочався ще у XIX ст., але досконалості набув у XX ст., коли суспільства стикнулися із стрімкими глобалізаційними змінами. Продукти інтелектуальної діяльності є рушійною силою економік багатьох держав світу, а права на інтелектуальну власність приносять їх власникам чималі прибутки та створюють вагомі частки внутрішнього валового продукту розвинених країн.

Україна сьогодні поступово приєднується до світової спільноти у сфері охорони доробок розумової діяльності людини. І хоча система організаційно-правового забезпечення захисту результатів інноваційної активності має певні недосконалості, інституційне та нормативне поля реформуються та доповнюються державою, яка спирається на міжнародний досвід запровадження ефективної моделі захисту прав інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. *Валле Віра*. Кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності (Законодавство України та міжнародна практика) [Електронний ресурс] / Віра Валле. – Режим доступу : <http://www.viravallee.com/articles/CriminalLiabilityForIntellectualPropertyInfringement.pdf>.
2. *Римарчук Г. С.* Державне регулювання у сфері забезпечення прав громадян на об’єкти інтелектуальної власності / Г. С. Римарчук // Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 25 квітня 2012 р.) – Л., 2012. – С. 477–481.
3. *Беззуб І.* Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності: оцінки експертів [Електронний ресурс] / І. Беззуб. – Режим доступу : http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=597:intelektualna-vlasnist-2&catid=71&Itemid=382.
4. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 14.07.1967 р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
5. *Кубах А. І.* Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / А. І. Кубах. – Х. : ХНАМГ, 2008. – 149 с.
6. *Потехіна В.* Захист прав інтелектуальної власності в умовах глобалізації у зовнішній політиці США [Електронний ресурс] / В. Потехіна // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 4. – Режим доступу : <http://www.viravallee.com/articles/2.pdf>.
7. *Ромат Т.* Удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні в контексті міжнародних зобов’язань / Т. Ромат // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Дн. : ДРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 3 (10). – С. 132–141.
8. *Якубівська Ю. Є.* Колізії норм права та компетенції органів управління у сфері інтелектуальної власності як загроза інформаційній безпеці / Ю. Є. Якубівська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. (Серія : Юридичні науки). – К. : УДУФМТ, 2015. – № 4 (81). – С. 37–42.
9. *Stephen E. Siwek.* Copyright Industries in the U.S. Economy: The 2014 Report, prepared for the International Intellectual Property Alliance by of Economists, Inc., 2014.

Надійшла до редколегії 10.10.2016 р.